

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-22>

УДК 36.036:398

Кутняк І.М., Околович І.М.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. В статті виявлено та обґрунтовано шляхи і засоби формування ключових компетентностей в учнів початкової школи на уроках мистецької освітньої галузі, розглянуто ключові компетентності у світлі вимог Нової української школи (далі – НУШ); з'ясовано педагогічні шляхи і засоби їх формування на уроках мистецької освітньої галузі. Формування ключових компетентностей учня початкової школи засобами мистецької освіти є компонентом процесу, який забезпечений методологічним інструментарієм НУШ, зокрема: заміною освітньої парадигми репродуктивного засвоєння знань, умінь та навичок на дитиноцентричну педагогіку партнерства; здобуттям дитиною здатностей комунікувати у різному соціальному середовищі з однолітками та дорослими, довіллям, бути вдумливим, творчим, емпатійним споживачем здобутків культури, проявляти творчість та ініціативу.

Ключові слова: ключові компетенції, мистецька освітня галузь, Нова українська школа, початкова освіта.

Kutnyak Ivan, Okolovych Ivan

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

FORMATION OF KEY COMPETENCIES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN ART EDUCATION LESSONS

Summary. The article identifies and substantiates the ways and means of forming key competencies in primary school students in art education classes, considers key competencies in light of the requirements of the New Ukrainian School (hereinafter – NUS); the pedagogical ways and means of their formation at lessons of art educational branch are found out. The formation of key competencies of primary school students by means of art education is a component of the process, which is provided by the methodological tools of NUS, in particular: replacement of the educational paradigm of reproductive assimilation of knowledge, skills and abilities; the child's acquisition of the ability to communicate in different social environments with peers and adults, the environment, to be a thoughtful, creative, empathetic consumer of cultural achievements, to show creativity and initiative. The leading type of activity of students in the lessons of art education is artistic and creative activity, which is realized in the acquisition of performing skills and abilities in various arts. Mastering graphic, painting, decorative techniques, getting acquainted with the basics of composition, color, modeling, developing rhythmic sense, vocal and choral, acting and dancing skills, etc., elementary school student learns the world and himself in it, forms his own picture of the world by the laws of beauty and good. Only in the focus on the needs and interests of the child, its formation and emotional and intellectual development will be effectively implemented subject tasks of art education and in the integration of a holistic educational process formed key vital competencies. The peculiarities of the cultural and historical development of Ukrainian musical culture, as well as its study in the artistic and educational space of the XX–XXI centuries are revealed and substantiated. It was found that Ukrainian musical culture is everything that is acquired in the field of music as an art form and a form of public consciousness by the ethnic community and the individual (ethnophore) in Ukraine and abroad (in the diaspora). Cultural and historical circumstances in different periods of the XX–XXI centuries differently determined the values and priorities of music and art education, namely: in the implementation of tasks by means of music only artistic and aesthetic (artistic) education or national-patriotic. Ukrainian musical culture as an art form and a form of public consciousness is considered; the importance of preserving the folk tradition is determined; the reconstruction of the process of art education, the subject of which is Ukrainian music culture, was carried out. The prospect of further research is to identify the effectiveness of the use of educational forms and means of art and art education to solve the problems of inclusive education.

Keywords: key competencies, art education, New Ukrainian school, primary education.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми формування ключових компетентностей в сучасній початковій школі засобами освітньої галузі «Мистецька освіта» в контексті вимог Нової української школи визначається низкою суперечностей:

між консервативною, неефективною на сьогодні «знанневою» парадигмою освіти та вимогами компетентнісного підходу в Концепції НУШ;

між необхідністю формування в учнів початкових класів життєво важливих компетенцій

та недостатньою ефективністю використання дидактико-методичних засобів мистецької освітньої галузі;

між високим навчально-виховним, розвивальним потенціалом освітньої галузі «Мистецька освіта» в початковій школі (з урахуванням вікових психолого-фізіологічних особливостей молодшого школяра) та невиправданим ставленням більшості вчителів, батьків та учнів до уроків мистецької галузі в навчально-виховному процесі як до другорядних (у порівнянні з уроками матема-

тики, природознавства, мови тощо). Необхідність зняття цих суперечностей є очевидною.

Аналіз основних досліджень і публікацій здійснюємо у визначеннях особливостей мистецької освіти в цілому та в початковій школі зокрема, що пов'язано з іменами вітчизняних та зарубіжних музикологів, мистецтвознавців та педагогів, зокрема О. Комаровської, Л. Масол, О. Пометун, О. Рудницької, О. Савченко, А. Цимбалару, а також Д. Крвавича, В. Овсійчука, С. Черепанової, Н. Регеші, М. Лещенка та інших. Однак, глибина проблеми виявляє неповне розкриття окремих її аспектів, зокрема у світлі вимог НУШ, що й обумовило вибір теми нашої статті.

Метою статті є виявлення та обґрунтування шляхів і засобів формування ключових компетентностей в учнів початкової школи на уроках мистецької освітньої галузі. У межах поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: розглянути ключові компетентності учнів початкових класів у світлі вимог Нової української школи (далі – НУШ); з'ясувати педагогічні шляхи і засоби формування ключових компетентностей в учнів початкової школи на уроках мистецької освітньої галузі.

Виклад основного матеріалу. Освітня діяльність в сучасній українській початковій школі здійснюється у відповідності до концептуальних вимог Нової української школи, які встановлені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», а також Державного стандарту початкової освіти (1–2 класи), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018, та Державного стандарту початкової загальної освіти (3–4 класи), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011.

Формування ключових компетентностей учня початкової школи засобами мистецької освіти є компонентом цілісного навчально-виховного процесу, який забезпечений методологічним інструментарієм НУШ, зокрема:

заміною освітньої парадигми репродуктивного засвоєння знань, умінь та навичок на дитиноцентричну педагогіку партнерства;

здобуттям здатностей дитини комунікувати у різному соціальному середовищі з однолітками та дорослими, докільям, бути вдумливим, творчим, емпатійним споживачем здобутків своєї національної та світової культури, проявляти творчість та ініціативу.

Умовою реалізації цієї мети в початковій школі є застосування компетентнісного підходу, суть якого пов'язана із виробленням в учня здатності застосувати набуті знання, навички у будь-яких ситуаціях особистісного життя [5, с. 66–72]. Таким чином, результатом використання компетентнісного підходу на уроках мистецької освітньої галузі є формування ключових компетентностей, які порадник для вчителя НУШ пояснює як динамічну комбінацію знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначають здатність особи успішно провадити діяльність (навчальну, професійну тощо) [3, с. 12].

В Концепції НУШ визначені компетенції освіти відповідно до Рекомендацій Європейського парламенту та Ради Європи щодо їх формування упродовж життя (від 18.12.2006), а саме:

володіння рідною і державною мовами, висловлювання усно і письмово, вміння працювати з різними текстами, грамотне спілкування, вербальна реакція у різних формах зв'язного мовлення на різноманітні події і явища;

володіння і спілкування у різних соціальних і культурних ситуаціях іноземними мовами як говоріння, письмо, читання, слухання і розуміння; математична грамотність і вміння застосовувати математичні методи у різних ситуаціях життя і діяльності;

компетентності в природничих науках і технологіях, формування наукової картини світу, уміння використовувати наукові методи;

компетентність у використанні ІКТ, вміння здійснювати пошук інформації, обробку, обмін для навчальних і життєвих цілей, бути медіаграмотним, володіти засобами медіа-безпеки, розуміти авторське право та мати повагу до інтелектуальної власності;

уміння і бажання навчатися упродовж усього життя, будувати свою індивідуальну навчальну траєкторію, оцінювати власні досягнення тощо;

володіння соціальними і громадянськими компетентностями, участь у житті спільноти, самоідентифікація, уміння попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів;

підприємливість як уміння подавати нові ідеї та втілювати їх у життя для підвищення статусу та добробуту, готовність до підприємницьких ризиків;

бути людиною культури, розуміти твори національного та світового мистецтва, усвідомлювати власну національну ідентичність у полікультурному просторі;

володіти екологічною грамотністю, розуміти важливість ведення здорового способу життя, дбайливого ставлення до природи, мудрого використання її ресурсів [3, с. 12–15]. Як бачимо, усі визначені компетентності можуть бути забезпечені як у процесі інтегративного навчання, так і в окремій освітній галузі: мовно-літературній, математичній, природничій, технологічній, інформативній, соціальній, здоров'язберігаючій, мистецькій.

Провідним видом діяльності учнів на уроках мистецької освітньої галузі є художньо-творча діяльність, яка реалізується у здобутті виконавських умінь та навичок з різних видів мистецтва. Опановуючи графічні, живописні, декоративні техніки, знайомлячись з основами композиції, кольорознавства, ліплення, розвиваючи ритмічне чуття, вокальні та хорові, акторські та танцювальні уміння тощо, учень початкових класів пізнає світ і себе в ньому, формує власну картину світу за законами краси та добра. Педагогічне значення має підтримка дитячої ініціативи в естетичному перетворенні навколишнього середовища, що сприяє розширенню можливостей самопізнання та художнього самовираження. Життєво необхідно створити умови не тільки для творчості і самовираження, але і для презентації результатів власної творчості. Учень повинен брати участь у шкільних мистецьких заходах,

ініціювати їх проведення у школі та поза нею, спілкуватися з однолітками та дорослими про мистецтво і засобами мистецтва.

Заміна знаннєвої парадигми компетентнісною не виключає інформативність уроків мистецької освітньої галузі. Однак, пізнання та сприймання творів різних видів мистецтва та знайомство з особливостями їхньої художньо-образної мови має відбуватися в ігровій формі в контексті практичного застосування цих знань та умінь.

Навчально-виховний процес на уроках мистецької освіти – це, перш за все, спілкування з мистецтвом шляхом слухання, споглядання творів, висловлюванням власних емоцій, вражень, розуміння специфічної художньо-образної мови творів мистецтва. У процесі обговорення творів мистецтва не слід вдаватися до сухого мистецтвознавчого аналізу, переобтяжувати дітей інформацією. Вчитель повинен створити педагогічні ситуації та поставити задачі для мотивованого зацікавлення учнів, емоційного занурення у зміст твору і виявлення своїх думок, вражень, почуттів.

Таким чином, визначення шляхів і засобів формування ключових компетентностей в учнів

початкової школи на уроках мистецької освітньої галузі є комплексним за своєю спрямованістю, оскільки поєднує педагогічний підхід з компетентнісним, ціннісним, діяльнісним та культурологічним підходами.

З'ясовуючи шляхи і засоби формування ключових компетентностей в учнів початкової школи на уроках мистецької освітньої галузі, спроектуємо зміст та очікувані результати освітньої галузі «мистецька освіта» відповідно до визначень компетентцій учня сучасної початкової школи (згідно з вимогами НУШ та Типовою освітньою програмою для початкової школи [1; 2; 4]) (див. табл. 1).

Висновки. Як методичну настанову вчителю початкових класів необхідно усвідомлювати, що формування ключових компетентностей відбувається в особистісному розвитку молодшого школяра системно і природно упродовж усього періоду навчання на уроках та поза ними. Учитель повинен розробити та застосовувати свій методичний інструментарій на засадах педагогіки партнерства, у тісній співпраці з батьками, іншими суб'єктами педагогічного впливу. Тільки в орієнтації на потреби та інтереси дитини, її становлення та емоційно-інтелектуального розвитку

Таблиця 1

Ключові компетенції

Зміст ключових компетенцій учня початкової НУШ	Шляхи і засоби формування ключових компетенцій учня початкової НУШ на уроках мистецької освіти
Спілкування державною мовами (і рідною – у разі відмінності) Спілкування іноземними мовами	Вербальне спілкування на тему мистецтва; вміння висловлювати свої враження від спілкування із творами мистецтва; розуміти і доповнювати коментар дорослого, однолітків; вербально оцінювати власну художньо-творчу діяльність та інших людей; виконувати творчі завдання різними засобами мистецтва, вербальними зокрема, виконання творчих проєктів, їх вербальний супровід, презентація тощо
Математична грамотність	Створення педагогічних ситуацій та задач для здійснення елементарних розрахунків, які пов'язані із створенням і розумінням творів мистецтва у різних його видах і жанрах, наприклад, для встановлення пропорцій, визначення метру, запису ритму тощо
Компетентності в природничих науках і технологіях Екологічна грамотність	Уроки на природі, пленер, спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва, створення педагогічних ситуацій та задач для застосування наукових методів збору даних, експериментування (з кольором, звуком тощо), уміння застосовувати сучасні технології в дизайні, проектуванні тощо, усвідомлення ролі мистецтва для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя як естетичного, прекрасного
Інформаційно-цифрова компетентність	Самостійне чи за допомогою дорослого використання інформаційних технологій для отримання мистецької інформації, художнього творення власних взірців, дизайнерське проектування, створення педагогічних ситуацій та задач для розуміння етики роботи з інформацією, виховання поваги до інтелектуальної власності, презентація власних проєктів тощо
Уміння навчатися впродовж життя	Створення педагогічних ситуацій та задач для визначення власних художніх інтересів та уподобань, усвідомлення власних досягнень і потреб; прагнення доцільно використовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва, профорієнтаційна робота, знайомство з мистецькими професіями
Соціальні і громадянські компетентності	Створення педагогічних ситуацій та задач співпраці з іншими, зокрема участі у мистецьких заходах, організація волонтерсько-благодійницької діяльності, прикрашенні середовища для друзів, сусідів; прояв відповідальності за особистий і колективний результат; використання мистецтва для отримання естетично-емоційного, пізнавального задоволення
Підприємливість	Створення педагогічних умов для прояву творчої ініціативи та намагання її реалізувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній); презентації результатів власних мистецьких досягнень у формі виставки-ярмарку з метою благодійництва чи власних потреб тощо
Загальнокультурна грамотність	Створення педагогічних ситуацій та задач для опанування народними традиціями, знайомства з мистецтвом рідного краю; пізнання та толерантного ставлення до мистецтва різних народів, створення умов для розуміння власної національної ідентичності, формування європейської культурної ідентичності засобами національного та світового мистецтва

ефективно будуть реалізовані предметні завдання мистецької освітньої галузі та в інтеграції цілісного навчально-виховного процесу сформовані ключові життєво необхідні компетенції.

Перспективою подальших досліджень є виявлення ефективності використання навчально-виховних форм і засобів мистецтва та мистецької освіти для вирішення завдань інклюзивного навчання.

Список літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти від 21.02.2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/ua-sch-2016>.
3. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
4. Нова українська школа. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (1-4 клас), затверджена Колегією Міністерства освіти і науки 22 лютого 2018 року (розроблена під керівництвом О.Я. Савченко). URL: <http://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/>
5. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : [б-ка з освітньої політики] ; під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 66–72.

References:

1. Derzhavnyj standart pochatkovoji osvity vid 21.02.2018 (2018) [State standard of primary education from 02/21/2018]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (in Ukrainian)
2. Konceptija realizaciji derzhavnoji polityky u sferi reformuvannja zagaljnoji serednjoji osvity «Nova ukrajinsjka shkola» naperiod do 2029 roku (2016) [The concept of implementing the state policy in the field of reforming general secondary education «New Ukrainian School» for the period up to 2029]. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/ua-sch-2016> (in Ukrainian)
3. Nova ukrajinsjka shkola: poradnyk dlja vchytelja (2017) [New Ukrainian school: a guide for teachers] / Pid zagh. red. Bibik N.M. Kyiv: TOV «Vydavnychydym «Plejady», 2017. 206 p. (in Ukrainian)
4. Nova ukrajinsjka shkola. Typova osvitnja prohrama dlja zakladiv zagaljnoji serednjoji osvity (1-4 klas) (2018) [New Ukrainian school. Typical educational program for general secondary education institutions (grades 1-4)], zatverdzhena Koleghijeju Ministerstva osvity i nauky 22 ljutogho 2018 roku (rozrobлена pid kerivnyctvom O.Ja. Savchenko). URL: <http://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/> (in Ukrainian)
5. Pometun, O.I. (2004). Dyskusija ukrajinsjkykh pedaghoghiv navkolo pytanj zaprovadzhennja kompetentnisnogho pidkходу v ukrajinsjkij osviti [Discussion of Ukrainian teachers around the introduction of a competency-based approach in Ukrainian education]. *Kompetentnisnyj pidkhid u suchasnij osviti: svitovyj dosvid ta ukrajinsjki perspektyvy* : [b-ka z osvitnjoji polityky] ; pid zagh. red. O.V. Ovcharuk. Kyiv: K.I.S., pp. 66–72. (in Ukrainian)